

YENİ TERÖRİZM KAVRAMI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDEKİ YERİ* CONCEPT OF NEW TERRORISM AND ITS PLACE WITHIN THE DISCIPLINE OF INTERNATIONAL RELATIONS

Onur AĞKAYA**

Öz

Bu çalışmada terörizmin uluslararası sistemle etkileşimi “yeni terörizm” kavramı üzerinden ele alınmaktadır. Yeni terörizm kavramı ilk önce, akademik literatürde 11 Eylül 2001’de Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Dünya Ticaret Merkezi’ne yönelik terör saldırıları (9/11) gerçekleşmeden evvel önerilmiştir. Kavramla birlikte terörist oluşumların yapı ve stratejilerindeki radikal dönüşüme göndermeyle yeni bir tür terörizmin ortaya çıktığı ve bu formun uluslararası sistemi onaylamak yerine, sistemi hedefine koyduğu savunulmuştur. Çalışmada, ilk olarak, bu yaklaşımın terörizm(ler)i 9/11’in etkisiyle tarihsel bağlamından ayrı bir olgu olarak ele aldığı ve ayrıca El-Kaide’yle ve bu örgütün eylemleriyle sınırlandırarak indirgemeci bir mantığa hapsedtiği savunulmaktadır. İkinci olarak, yeni terörizme örnek teşkil ettiği savunulan örgütlerin uluslararası sistemi gerçekten reddederek yok etmeye çalışmaktan ziyade, sistemi onaylayıcı stratejiler benimsediği önerilmektedir. Son olarak yeni terörizm kavramının Uluslararası İlişkiler disiplini açısından ne ifade ettiği ve Türkiye’de yapılan terörizm çalışmalarındaki yansımaları değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Terörizm, Uluslararası Terörizm, Uluslararası Sistem, Uluslararası İlişkiler, El-Kaide.

Abstract

This paper takes hold of the interaction of terrorism with the international system through the concept of ‘new terrorism’. The concept of new terrorism was initially coined within the academic field, before the terrorist attacks (9/11) on World Trade Center in the United States took place on 11 September 2001. Referring to radical changes in structures and strategies of terrorist organisations the concept argues that a new kind of terrorism emerged and targeted the international system instead of approving it. In this study, firstly, it is argued that that kind of an approach takes terrorism(s) as an ahistorical fact(s) with the effect of 9/11 and restrains to a reductionist dialectic by limiting terrorism to Al-Qaeda and its practices. Secondly, it is also asserted that the organisations considered as patterns of new terrorism adopt somewhat collaborative strategies towards the international system rather than disdaining and demolishing it. Lastly, the meaning of the new terrorism for the discipline of International Relations and its reflections in terrorism studies in Turkey will be evaluated.

Keywords: New Terrorism, International Terrorism, International System, International Relations, Al-Qaeda.

Giriş

11 Eylül 2001’de New York’ta Dünya Ticaret Merkezi’ne El-Kaide tarafından yapılan, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarihinde yaşanan en büyük terör saldırıları (9/11), uluslararası politikada ve Uluslararası İlişkiler’de (Uİ)¹ dönüştürücü bir rol oynadı. ABD, terör saldırılarının hemen ardından dünyayı, “kendi tarafından olanlar ve teröristler”² şeklinde ikiye böldü, teröre karşı küresel savaşın zorunluluğunu ilan etti³ ve bir ay geçmeden Afganistan’da El-Kaide’yi temizleme operasyonu başlattı. Birçok kişi tarafından bidayetinde kaybedilmeye mahkûm ilan edilen teröre karşı küresel savaş, çok geçmeden, El-Kaide ile bağlantıları olduğu ve kitle imha silahları sakladığı iddialarıyla dünyanın nispeten (majör) azınlığının muhalefetine karşın Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak’a genişletildi.⁴ 1 Mayıs 2003’te ABD Başkanı Bush’un ilan ettiği askerî zafer önce Irak’ı, sonra bölgeyi, kısa vadede ve bugün de devam ettiği hâliyle tüm dünyayı yeni bir terör ve şiddet sarmalının içine sürükledi.

9/11, terörizm çalışmalarında, bir milat olarak işaret edilmiş ve aslında, saldırıların gerçekleştirilmesinden önerilmiş akademik mahreçli bir kavram olan “yeni terörizm”, 2001’den sonraki uluslararası terörizm eylemlerini karşılar hâle gelmiştir. Kavram, genel bir ifadeyle, terörist grupların daha

* Bu çalışma, 23-24.10.2017 tarihlerinde Uludağ Üniversitesi’nde gerçekleştirilen IX. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi’nde sunulan bildirinin genişletilmiş ve geliştirilmiş hâlidir.

** Arş. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü; Doktora Adayı, Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü; onuragkaya@gmail.com.

¹ Bu çalışmada, bir akademik disiplin olarak Uluslararası İlişkiler’e göndermede bulunulduğunda Uİ kısaltması kullanılmaktadır.

² George W. Bush’un 20 Eylül 2001 tarihli konuşması, çevrimiçi:
<https://www.theguardian.com/world/2001/sep/21/september11.usa13>

³ Bush’un çağrısının zamanlaması ironiktir. Söz konusu savaş ilanından tam 100 yıl önce, Eylül 1901’de ABD Başkanı William McKinley’in bir anarşist tarafından öldürülmesinden ardından başkan olan Theodore Roosevelt, terörizmi her yerde bitirmek için tüm dünyaya savaş çağrısı yapmıştı (Rapoport, 2004: 46).

⁴ El-Kaide örgütünün Saddam Hüseyin’i gerçek İslam’a karşı bir hain olarak gördüğü zaten bilinen bir gerçektir (Wilkinson, 2003).

önce görülmemiş yapısal ve stratejik değişimlerine karşı devletleri uyarmak amacını taşımaktaydı. Bu çalışmada, temel olarak, yeni terörizmle birlikte anılan terör örgütlerinin uluslararası sistemle etkileşimi sorunsallaştırılmakta ve bunların söz konusu kavramla önerildiği biçimde uluslararası sistemi yok etme çabası göstermekten ziyade sistemi onayladığı ve dönüştürmeye çalıştıkları savunulmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde yeni terörizm kavramı deskriptif bir yaklaşımla ele alınacak, daha sonra kavramın devrimsel değişiklikler ve radikal dönüşümler olarak sunduğu özelliklerin aslında terör örgütlerinin stratejilerinde, eylemlerinde ve yapılanmalarında farklı tarihsel dönemlerde izlenebileceği ve sorunlu bir şekilde El-Kaide'ye atfedilen argümanların sorunlarına örneklerle kısaca değinilecektir. Bu şekilde, yeni terörizm yaklaşımının, terörizm(ler)i 9/11'in etkisiyle tarihsel bağlamından ayrı bir olgu olarak ele aldığı, küresel terörizmi El-Kaide'yle ve örgütün eylemleriyle sınırlandırarak indirgemeci bir mantığa hapsedtiği savunulacaktır. İkinci bölümde, yeni terörizme örnek olarak gösterilen örgüt veya örgütlerin uluslararası sistemi gerçekten reddederek hedef almaktan ziyade, sistemin normlarını onaylayarak dönüştürmeye çalıştığı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son olarak yeni terörizm kavramının Uİ disiplini açısından ne ifade ettiği ve Türkiye'de Uİ alanında yapılan terörizm çalışmalarındaki yansımaları kısaca değerlendirilecektir.

1. Yeni Terörizm Ne Kadar Yeni?

"Yeni terörizm" kavramı, aslında 9/11'den daha önce akademik literatürde ortaya çıkmıştır.⁵ Ne var ki, Gofas'ın (2012: 18) işaret ettiği üzere, terörizm ve terörist örgütlerin dokusundaki farklılaşmaya dikkat çeken akademik çalışmalar 9/11'den sonra gerçekten daha çok ilgi görmeye başlamış ve terörizm çalışmalarının sayısında baş döndürücü bir artış yaşanmıştır (Jackson, 2012: 2).

Kavramı ilk kez öneren terörizm uzmanlarından Hoffman (1998: 157-159; 185-192), terörist yapıların, artık, (i) katı hiyerarşik organizasyondan ziyade ağ ve hücre biçiminde örgütlenmeye dayalı, katı surette karar alıcı bir lidere daha az bağlı; (ii) faaliyetlerini sürdürdüğü devletlerin teritoryal sınırlarından daha çok sınır ötesi eylemler hedefleyen ve gerçekleştiren, bu bağlamda yerelden küresele evrilen; (iii) yalnızca devlet görevlileri ve yöneticileri değil sivilleri de hedef alan; (iv) etnik ve ideolojik doktrinlerden ziyade fanatizme yakın; (v) stratejik manada sınırlı eylemden ziyade aşırı şiddete meyilli; (vi) finansmanını örgütün merkezine bağlı kılmaktan ziyade anlık olarak sağlayabilen geniş bir yelpazede illegal faaliyetlere (insan kaçakçılığı, uyuşturucu ticaret vb.) girişerek kaynak yaratan; (vii) son olarak da "uluslararası sistemi onaylamaktan ziyade sistemi hedef alıcı hâle geldiği"ni savunarak, artık, bunun "yeni terörizm" olarak adlandırılması gerektiğini öne sürmektedir.

Yeni terörizm yaklaşımını savunan çalışmalar, 1960'lardan 1990'lara kadar faal olan IRA, ETA (Bask Vatanı ve Özgürlük Örgütü), RAF (Kızıl Ordu Fraksiyonu), FKÖ'nün (Filistin Kurtuluş Örgütü) eylemlerindeki değişime; ayrıca, 1993'te El-Kaide militanı Ramzi Yusuf'un organize ettiği ve 6 kişinin ölümüyle sonuçlanan New York'taki Dünya Ticaret Merkezi saldırıları; 20 Mart 1995'te Aum Şinrikyo örgütü tarafından Tokyo metrosunda 12 kişinin ölümüne neden olan kimyasal saldırılara; 19 Nisan 1995'te 168 kişinin ölümü ve 600'den fazla kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan Timothy McVeigh'in organize ettiği Oklahoma bombalı saldırılarına dayanmaktaydı. Bu eylemler ve terörist örgütlenmelerin yapısal değişimleri, terörizmin kendisinde bir "evrim"in gerçekleştiğini haber vermektedir.⁶ Bu üç büyük terör eylemi de planlama unsurları yönünden benzerlikler göstermekteydi: hem El-Kaide hem de Aum Şinrikyo dinsel referanslara dayalı eylemler gerçekleştiriyordu; üç eylem de aşırıydı ve sivillerin hedef alındığı çok sayıda insanın ölümü gerçekleşmişti. Bunların arasında El-Kaide, özellikle örgüt yapılanması, eylemlerin planlanması ve gerçekleştirilmesi yönünden yeni terörizm kavramının tam karşılığını vermektedir (Martin, 2010: 196-199; 516-518).

Yeni terörizm yaklaşımının argümanlarına akademik alandan yükselen birçok itiraza kısaca değinmekte fayda görülmektedir. İlk olarak, yeni terörizm kavramıyla iddia edilen radikal kopuş, tarihsel bağlamda ele alındığında tutarlı değildir.⁷ 9/11'in kaçınılmaz etkisiyle, El-Kaide üzerinden yeni terörizme atfedilen yegâne nitelikler, daha önceki terör örgütlerinin bazılarının yapılanmalarında, stratejilerinde, sınır

⁵ Örnek teşkil eden çalışmalar için bkz. B.Hoffman (1998), *Inside Terrorism*, New York: Columbia University Press; W. Laqueur (1999), *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York: Oxford University Press; D. Tucker (2001), "What is New about the New Terrorism and How Dangerous Is It?", *Terrorism and Political Violence*, 13 (3), ss.1-14.

⁶ Gelgelelim, kavramı kendisini ortaya atan saygın terörizm uzmanlarından Laqueur (1999: 264-268) dahi, teröristlerin kendi nükleer silahlarını geliştirebileceği, dünyaya meteor çarptırabilecekleri ya da deprem-tetikleyici silahlar icat edebileceklerine dair "bilim-kurgu fantaziler" yaratma yoluna gidiyor ve alanın doğası gereği "komplocu yaklaşıma" açık olduğu saldırısını haklı çıkarıyordu.

⁷ Bu konudaki erken dönemli çalışmalar için bkz: T. Copeland (2001), Is the 'New Terrorism' Really New? An Analysis of the New Paradigm for Terrorism, *The Journal of Conflict Studies*, 21 (2), ss. 91-105; D. Tucker (2001), What is new about the new terrorism and how dangerous is it? *Terrorism and Political Violence*, 13 (3), ss.1-14.

aşan eylemlerinde ve hatta yalnızca öldürmeye yönelik görünen irrasyonel amaçlarında zaten mevcuttu. Bu konuda yapılan en dikkate değer eleştiriler, yeni terörizmin genelde radikal İslam (Jackson, 2007: 418-419) ve özelde El-Kaide (Gofas, 2012: 21) terör örgütüyle özdeşleştirilmesi hatasına yöneliktir. Üstüne üstlük, Gray'in (2002) işaret ettiği gibi, kana susanmış bir öğreti yalnızca dine ya da zamanının siyasal konjonktürüne özgü değildir. Crenshaw (2007), Gelvin (2008) ve Aydınlı da (2008) 19. yüzyılın sonunda irrasyonel hedefler koyan, ayrıca gevşek bağlara dayalı ağsal ve lidere bağlılığı görece daha az yapılanmayla sınır aşan eylemler gerçekleştiren anarşist teröristler de bu tasvire pekâlâ uyduğunu hatırlatmaktaydı.

Yukarıda sayılanlara ek olarak, yeni terörizm yalnızca El-Kaide'yle sınırlı kabul edilse dahi, örgüte atfedilen birçok argüman da kendi temelinde sorunluymuştu. Bunlardan ilk akla gelen, El-Kaide'nin katı-hiyerarşik örgütlenmesi yerine lidere az bağlı yapılandığı argümanıdır. El-Kaide örgütünde hücre yapılanmasına⁸ yer verse dahi Bozaslan'ın (2014: 320) dikkat çektiği gibi 9/11 döneminde:

"El-Kaide'nin piramit tarzı bir yapılanması vardı; başında değersel akılcılığın ve eskatolojik kurtuluş beklentisinin teminatı olan Bin Ladin yer alıyordu... Piramidin orta katlarında etkili, akılcı, hem kazançlı ekonomik yatırımlar yapmayı hem de titizlikle hazırlanmış askerî operasyonlar düzenlemeyi becerebilen bir bürokrasi çalışıyordu. Son olarak piramidin tabanı davanın kutsallığını doğrulamak için kurban edilmeye layık tek mülk olarak kendi bedenlerini görebilecek ölçüde bağlı militanlardan oluşuyordu".

Yalnızca yeni terörist grupların ve özelde El-Kaide'nin müzakereye kapalı olduğu argümanı da birçok açıdan tartışılmalıydı. Field (2009: 201) bu argümana karşı farklı coğrafyalarda aktif olan terör gruplarından Abu Nidal, PKK ve IRA da talepleri belli olmasına rağmen stratejik olarak dönem dönem müzakereye yanaşmadığını hatırlatmıştır.

Yeni terörizm kavramına ve yaklaşımına getirilen eleştiriler günümüz itibariyle neredeyse hatırı sayılır bir literatür yaratacak düzeye ulaşmıştır. Yeni terörizmle ortaya konulan tüm argümanların tek tek ele alınması bu çalışmanın amacını ve kapsamını aşmaktadır. Bu bağlamda, buraya kadar tartışılan argümanların eksiklikleri üzerinden, yeni terörizm yaklaşımının uluslararası terörizmi El-Kaide'yle ve örgütün eylemleriyle sınırlandırdığı ve indirgemeci bir mantığa hapsettiği söylenerek yetinilecektir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde yine hatalı bir biçimde El-Kaide ve yeni terörizme temsil ettiği savunulan grupların uluslararası sistemle etkileşimi ele alınacaktır.

2. Yeni Terörizm ve Uluslararası Terörizmi Uluslararası Sistemle Etkileşimi

Bir önceki bölümde değinildiği üzere, yeni terörizm yaklaşımına göre artık, terörist grupların uluslararası sistemi⁹ onaylamaktan ziyade sistemi hedef alıcı hâle geldiği varsayılmaktaydı. Öncelikli olarak, uluslararası terörist grupların ontolojik anlamda ve sınır aşan eylemlerinin etkisi klasik ulus-devletin temel ve yegâne aktörler olduğu uluslararası sistem anlayışını aşındırmaktadır. Ancak, bu tartışma, bu çalışmada bir kenara bırakılmakta¹⁰, yeni terörizmi temsil ettiği varsayılan grupların da uluslararası sistemi hedef aldığı argümanı sorunsallaştırılarak, söz konusu örgütlerin sistemi yok etmeye meyletmekten ziyade onayladığı ve sistemin normları doğrultusunda hareket ettikleri savunulmaktadır.

İster din referanslı saiklerle, ister etnik unsurlara dayalı güdülerle hareket etsin, terörizme başvuran tüm yapılanmalar ontolojik olarak uluslararası sistemin içine doğmuştur ve amaçları hem bidayetinde hem de nihayetinde politiktir (Gofas, 2012: 29). Üstelik, radikalizm ve aşırı şiddet, daha önce değinildiği gibi yalnızca din (hangisi olursa olsun) temelli doktrinlere dayalı terörizmin bir özelliği değildir. 19. yüzyılda aktif olan anarşist terörizm eylemleri de radikalizme örnek teşkil etmektedir ve sistemi, yeni terörizmin işaret ettiği terör örgütlerinden daha fazla hedef aldığı açıktır. Kaldı ki, söz konusu terörizm olduğunda, mimetizm potansiyeli her zaman gözlemlenebilmekteydi. Örgütlerin farklı coğrafyalardan ve eylemlerden çıkardıkları dersler ve taklit, din farklılığını bir engel olarak görmemekteydi. Teröristlerin odaklandığı asıl bağlam, eylemlerin tahribat gücü ve uyandırdığı tepkidir. *Terror in the Mind of God* adlı önemli terör incelemesinin yazarı Mark Juergensmeyer (2004), Bin Ladin ve Timothy McVeigh'in aslında ne denli birbirine benzediğine dikkat çekmekteydi. Bu bağlamda, yeni terörizmin göndermede bulunduğu

⁸ El-Kaide'nin hücresel yapılanmalarının gerçekleştirdiği eylemlerden, merkezî yönetimi genelde sonradan haberdar oluyordu. Ancak, söz konusu durum, örgütün emir-komuta zincirini ve lider bin Ladin'e sıkı sıkıya bağlılığını herhangi bir şekilde etkilemiyordu. El-Kaide'nin hücrelerinin faaliyet mantığına dair önemli bir çalışma için bkz. Marc Sageman (2008), *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press. Sageman da Bozaslan'ın tespitiyle benzer şekilde, lidersizliğin tamamen yatay yapılanmayla eş olmadığını ifade etmektedir. İlgili argüman için bkz. Sageman (2008: 125-146).

⁹ Bu çalışmada, uluslararası sistem ile temel aktörleri ulus-devletler olan klasik Westphalia sisteme gönderme yapılmaktadır.

¹⁰ Bu tartışmanın bir kenara bırakılmasının nedeni, konunun derinlemesine bir tahlili hak etmemesi değil, kendine özgü bir kuramsal çerçeve ve analiz aşaması tartışması gerektirmesinin yanında yazının amaç ve kapsamını aşmasıdır.

örgütlerin, tekrar, aslında ne kadar yeni ve yegâne olduğu argümanını tartışmaya açmanın haklılığı ve ihtiyacı bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Bozaslan'ın (2014: 335-336) ifade ettiği gibi, güvenlik temelli anlayış, teröristleri "her türlü programdan yoksun, talebi olmayan, hiçbir siyasal, toplumsal, ekonomik veya kültürel gerekçesi olmayan" ve "her türlü sosyalleşme bağının, kolektif deneyimin, geçmiş yorumu ve gelecek tasarımının dışında" görür. Dolayısıyla, bu yok sayma anlayışı, en başta El-Kaide'nin ve diğer terör örgütlerinin, uluslararası sistemin normlarını kabul ettiği, oyunun kurallarını bilerek stratejiler geliştirdiklerinin ve çoğu zaman da devlet refleksi gösterdiklerinin veya yarı-devlet niteliğinde aktörler¹¹ hâline geldiklerinin gözden kaçırılmasına neden olmuştur. Bu körlüğün faturası, IŞİD'in bugün önce Irak ve daha sonra Suriye'de ve hatta Filipinler'deki varlığıdır. Örneğin, başta Bin Ladin ve örgütün üst düzey yöneticisi Dr. Ayman ez-Zevahiri El-Kaide'nin uzun vadeli planlarını açıkça paylaşmıştır:

"Zevahiri'ye göre Irak, "İslami bir otorite veya emirlik kurmak, onu halifelik boyutuna erişinceye kadar ayakta tutmak" amacıyla verilen bir savaşın alanıdır sadece; sonraki hedef de "cihat dalgasını Irak'a komşu seküler devletlere yaymak" ve en nihayet "İsrail'le çatışmak" olacaktır; "çünkü, İsrail sadece ve sadece her türlü yeni İslami oluşuma meydan okumak amacıyla kurulmuştur". (Bozaslan, 2014: 331).

Dolayısıyla, bu örnekler üzerinden açıkça, her ne kadar bir klişe olarak anılsa da "dünün teröristleri bugünün Nobel Barış Ödülü kazananlarıdır" (Zulaika ve Douglas, 1996) tespitin her örneğe uymasa da geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Çünkü, nihayetinde yeni terörizme örnek olarak gösterilen terör örgütleri de devletleşme yoluna gitmeyi amaçlamaktaydı.¹²

Yeni terörizme referans olarak anılan terör örgütlerinin yönetim kademelerinin ve üyelerinin uluslararası sistemin normlarını onayladığı, uluslararası hukukun iki düzlemi üzerinden de görülmektedir. Bunlardan ilki, teröristlerin normatif bağlamda savaş hukukuna tabi olma taleplerinde kendini göstermektedir. Ne var ki, teröristlere Uluslararası Cenevre Savaş Hukuku Sözleşmeleri hükümleri doğrultusunda muamele edilmesi, bu örgütlerin eylemlerinin meşruiyetini onaylamak anlamına gelmekte ve tabiyatıyla, devletler tarafından kesinlikle reddedilmemektedir. Yine bu konudaki en büyük sakıncalardan biri, Amerika Birleşik Devletleri tarafından Abu Garip Hapishanesi ve Guantanamo Kampı'nda yaşananlar gibi devlet eliyle işkencenin hukuksal bağlamda tartışmaya açılacak olmasıdır (Cohen ve Corrado, 2005). Dolayısıyla, terörizmle mücadelede uluslararası hukukun gri bölgelere sıkıştırılmasının kasıt içerdiği söylenebilir.

Terörist oluşumların uluslararası hukuka yaklaşımının ve sistemi onayladıklarının işareti olan ikinci düzlem ise güç'tür. Başta El-Kaide olmak üzere yeni terörizme örnek olarak gösterilen tüm terörist oluşumlar, insan haklarına saygı ilkesini savunan başta ABD ve İsrail olmak üzere tüm devletlerin, yukarıda anılan insanlık dışı faaliyetlerini gördükten sonra uluslararası hukuku tesis edenin aslında aktörlerin *a priori* yok edici gücü olduğunu bir kez daha zor yoldan idrak etmiş (Wood, 2017), kendi tabanlarını davalarının haklılığına daha kolay ikna edebilmi^o ve eylemlerinin şiddetini ve yıkıcılığını arttırmıştır.

Özetlemek adına, ne IŞİD ne de bu oluşumun düşmesiyle yeniden güçleneceği zamanı bekleyen El-Kaide (Mroue ve Abdul-Zahra, 2017) ne de yeni terörizme örnek olarak gösterilen diğer radikal İslamcı ve terörist örgütler uluslararası sistemi reddetmekte ve yok etmeyi hedeflemekte, bilakis, sistemin normlarının ve gerektirdiği davranış kalıplarına göre stratejiler geliştirerek en uç ihtimalde onu dönüştürmek amacındadırlar. Çalışmanın bir sonraki bölümünde, yeni terörizm kavramının Uİ içindeki karşılığı ve Türkiye'de yapılan çalışmalardaki ağırlığı ele alınacaktır.

3. Uluslararası İlişkiler, Uluslararası İlişkiler (Uİ) ve Yeni Terörizm

Daha önce değinildiği üzere 9/11, uluslararası ilişkilerde ve Uİ'de dönüştürücü bir rol oynadı ve birçok açıdan Soğuk Savaş'ın sona ermesi kadar önemli etkiler yarattı. Öncelikli olarak ABD'nin, saldırılardan sonra başlattığı teröre karşı küresel savaş, uluslararası sistemin temel normlarından olan devletlerin bağımsızlığına karşı uluslararası müdahalenin yeniden tartışılmasının fitilini ateşledi. Afganistan'dan El-Kaide ve Taliban'ı temizlemeye yönelik operasyonlar, 9/11 ortamının hızlandırıcı etkisiyle neredeyse kürenin tamamından destek alırken, Irak'a başlatılan operasyon/işgal aynı uluslararası uzlaşmayı sağlayamadı. Öncelikle, uluslararası kamuoyu ve sivil toplum bu ikna edicilikten yoksun zorunluluğa karşı

¹¹ Hizbullah ve Hamas örneklerinde olduğu gibi, bazı durumlarda tartışmalı da olsa terör örgütü olarak anılan oluşumlar, nüfuz sahibi oldukları bölgelerde yalnızca militer değil temel sağlık hizmetlerinden sosyal yardıma kadar devletlerden beklenen birçok faaliyeti yerine getirerek devlet refleksi göstermektedir.

¹² Burada öne sürülen argüman, hiçbir manada Usame bin Ladin ya da modern izdüşümü olan Ebu Bekir El-Bağdadi'yi, aforizmaya konu olan Nelson Mandela, Yaser Arafat ya da Şimon Peres gibi politik figürlerle eş tutma maksadı taşımamaktadır.

çıktı ve Fransa ile Rusya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde veto haklarını kullanacağını ilan etti. Bu gerilim yaklaşık bir yıl sonra aşıldı ve El-Kaide'ye destek vermekle suçlanan Saddam Hüseyin rejimi nihayetinde bir dış müdahaleyle yıkıldı. Aslında bu askerî zafer, yalnızca çatışmanın kazanıldığının, ancak savaşın kaybedildiğinin işaretiydi. Nitekim, silah zoruyla elde edilen başarı, tarihten birçok örneğin gösterdiği biçimde daha da radikal yeni bir terör dalgasının yeniden üretilmesiyle sonuçlandı. Önce Irak, sonra bölge ve bugün de hâlihazırda tüm dünya, başta İslam Devleti (İŞİD) özelinde yeni bir terör ve şiddet sarmalının içine sürüklendi.

Uİ açısından bakıldığında ise disiplinin 9/11'e ve küresel terörizme karşı açıkça hazırlıksız yakalandığı görülmektedir (Brown ve Ainley, 2005: 240). Uluslararası siyasete bu kadar derin etkiler yapan bir olay, Uİ içinde gerekli kavramsal ve kuramsal çerçevelerin üretilmesi yerine, tarihsel olarak da 9/11'e yakın olan Soğuk Savaş mantığı ile teröre karşı küresel savaş üzerinden yorumlandı. Halbuki, Leheny'nin (2002) erken bir tarihte hatırlattığı gibi disiplinlerarası çalışmalara açık ve ihtiyaç duyan bir olgu olan terörizmin anlamlandırılmasına ve terörizme karşı mücadeleye, Uİ yalnızca polemolojik terminolojiyle yaklaşımdan fazlasını sunabilirdi. Ancak, bunun yerine çift-kutuplu sistem yaklaşımına çok benzer biçimde dünya ABD ve ortakları ile El-Kaide arasında ikiye bölündü. Daha da vahimi, uluslararası terörizm çalışmalarında, güvenlik (ve daha çok söylenece) anlayışına dayalı bir yaklaşım hâkim hâle geldi ve Ranstorp'un (2009: 17) alaycı ifadesiyle "9/11 Saldırılarının gecesinde herkes El-Kaide uzmanı oldu".

Bozaslan'ın (2014) ifade ettiği gibi 9/11'i müteakip süreç zaten "komplo teorilerine ('11 Eylül olmadı'), her türlü erekbilimsel ve bazen de ekonomist okumaya (savaşın nihai nedeni olarak 'petrol kaynaklarının denetim altına alınması'nı gösterme) veya kendi "inandırıcılık"larının bilişsel koşullarını yaratan söylentilere ("Amerikalılar Ortadoğu'ya hâkim olamadıkları için, orayı bilerek kaosa sokuyorlar") elverişliydi' ve Uİ birçok yönden açıklama ve analiz sistemi olarak söylentilere daha yakın durdu.

Türkiye'de Uİ disiplini içinde ortaya konulan çalışmalara bakıldığında ise yeni terörizm kavramının fazla ilgi görmediği aşikârdır. Kavramı doğrudan ele alan 4 tane yüksek lisans tezi (ikisi Uİ, biri Avrupa Birliği ve diğeri uluslararası hukuk kapsamlı olmak üzere) ve ABD, Irak ve El-Kaide düzleminden atıfta bulunan toplam 11 lisansüstü tez görülmektedir. Aynı şekilde, terörizm kavramını doğrudan ya da dolaylı olarak ele alan 12 tane Türkçe makale mevcuttur ve bunların tartışmaları da ABD, Irak ve El-Kaide düzleminden çıkamamıştır.¹³ Öte yandan, Türkiye'de terörizmi konu edinen Uİ çalışmalarının, kuramsal ve kavramsal çerçeveler sunmak yerine, terörizmi, güvenlik paradigmatlarıyla bağlantılı bir alt alana sıkıştırılmaya çalıştığı veya disiplinden tamamen bağımsız bir biçimde ve ağırlıklı olarak terörizme karşı mücadelede reçete sunma çizgisine yaklaştığı görülmektedir.¹⁴ Son olarak, Türkiye'deki Uİ çalışmaları içinde yeni terörizm kavramını ele alan ve kuramsal bir çerçeve üzerinden sunan yegâne girişim, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*'nin 2012 tarihli "11 Eylül'den 10 Yıl Sonra Terörizmi Tartışmak" özel sayıdır. Yine aynı dergide, terörizmi konu edinen disiplinlerarası bazı çalışmaların dönemsel olarak kendine yer bulduğu görülmektedir.¹⁵ Sonuç itibarıyla, yukarıda ortaya konulan taramanın gösterdiği gibi hem yeni terörizm kavramının hem de bir alan olarak terörizmin kendisinin Türkiye'de yapılan Uİ çalışmalarında belirli bir olgunluğa ulaşmadığı ve sayıca yetersiz olduğu görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada 9/11'den önce akademik çalışmalarda önerilen ve saldırılarla özdeş hâle gelen "yeni terörizm" kavramı ve getirdiği yaklaşım ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, yeni terörizmin ortaya koyduğu argümanların kendi eksiklikleri üzerinden, bu yaklaşımın uluslararası terörizmi tarihsel bağlamından ve terörizmin tarih boyunca gözlemlenen diğer unsurlarından soyutlayarak El-Kaide'yle ve örgütün eylemleriyle sınırlandırdığı ve indirgemeci bir mantığa hapsettiği ortaya konulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, yeni terörizm yaklaşımının üzerine bina edildiği önemli argümanlardan biri olan yeni terörizme örnek grupların uluslararası sistemi hedef aldığı varsayımı sorunsallaştırılmıştır. Buna göre, söz konusu örgütlerin sistemi yok etmeye meyletmekten ziyade onayladığı ve sistemin normları doğrultusunda hareket ettikleri savunulmuştur. Bu bağlamda, terörist grupların amaçlarının en başından itibaren siyasal olduğu, ister din referanslı ister başka doktrinlerle hareket etsinler, başta El-Kaide'nin ve diğer terör örgütlerinin, uluslararası sistemin normlarını kabul ettiği ve çoğu zaman da devlet refleksi gösterdikleri

¹³ Karşılaştırmız <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> ve www.dergipark.gov.tr

¹⁴ Örnek bazı çalışmalar için karşılaştırmız. Cenker Korhan Demir, (2015), Terörizmle Mücadelede Örgütsel Yaşam Evreleri Yaklaşımı, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11, ss. 131-167; Cenker Korhan Demir (2013), "Terörizmle Mücadelede Görüşmeler", *Uluslararası İlişkiler*, 10 (38), ss. 29-54; İsmail Özdemir (2015), *Bıçağın İki Yüzü (İŞİD ve PKK'nın Oluşturduğu Terör Tehidi)*, İstanbul: Berikan Yayınları; Fatma Taşdemir (2014), "İç Savaş Çerçevesinde Terörizm ve İŞİD Örneği", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 11 (42), ss.41-67. Haldun Yalçınkaya (2015), "İŞİD ve Yabancı Terörist Savaşçılar", *Ortadoğu Analiz*, 7 (66).

¹⁵ Bkz. Talip Küçükcan (2010), "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", *Uluslararası İlişkiler*, 6 (24), ss. 33-54.

açıklanmıştır. Terörist grupların, uluslararası sistemin normlarını onayladığı, uluslararası hukukun teamülleri doğrultusunda yargılanma taleplerinde açıkça ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde, yeni terörizm kavramının ve getirdiği yaklaşımın Türkiye’de UI disiplininde yapılan çalışmalarda yansımaları ele alınmıştır. Buna göre, uluslararası siyasette en az Soğuk Savaş’ın bitmesi kadar önemli bir kırılma noktası olarak görülen 9/11’in terörizm çalışmalarındaki karşılığı olan yeni terörizm yaklaşımı, Türkiye’de hak ettiği ilgiyi görmekten uzak kalmıştır. Aynı şekilde, terörizm kavramını doğrudan ya da dolaylı olarak ele alan lisansüstü tezler ve akademik çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Bu çalışmalar ise, kuramsal ve kavramsal çerçeveler sunmak yerine, terörizmi, eleştirel yaklaşımdan ziyade, stratejik yorumlar ve güvenlik paradigmatlarıyla, ABD, Irak ve El-Kaide düzleminden ele aldığı görülmektedir. Sonuç olarak, Türkiye’de yapılan UI disiplini çalışmalarının, terörizmi, polemolojik anlayışla bağlantılı bir alt alana sıkıştırmaya çalıştığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu çalışmada, yukarıda bahsedilen boşluktan yola çıkılarak nispeten güncelliğini yitirmeye başlamış olan yeni terörizm kavramı tanıtılmıştır. Bu çalışmanın önerdiği bir diğer eksiklik de Türkiye’de yapılan UI çalışmalarında, terörizmi ya da terör örgütlerini salt birer vaka olarak ele almak yerine, kuramsal ve kavramsal çerçeveler sunmak suretiyle Türkçe literatürde disipline katkı yapılmasının gerekliliğidir.

Sonuç olarak, bugün hangi formda ya da kavram altında olursa olsun hızla devam eden uluslararası terörizmin ve terörizme karşı küresel mücadelenin mahreçlerinin, ayrıca İslam Devleti gibi terörist oluşumların nasıl güçlendiğinin anlamlandırılabilmesi için hem akademik hem de siyasal kavramların stratejik akıl kadar eleştirel yaklaşımla da ele alınması gerekmektedir. Bu düşünceden hareketle, bu çalışmayla Türkiye’de sayıca yetersiz olan terörizm çalışmalarına kuramsal bir katkı denemesi sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- AYDINLI, E. (2008). "Before Jihadists There Were Anarchists: A Failed Case of Transnational Violence", *Studies in Conflict & Terrorism*, S. 31 (10), ss. 903-923.
- BOZASLAN, H. (2014). *Orta Doğu: Bir Şiddet Tarihi (Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El-Kaide'ye)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BROWN, C. ve AINLEY, K. (2005). *Understanding International Relations*, 3rd edition, New York: Palgrave Macmillan.
- BUSH, G. W., "20 Eylül Konuşması", <https://www.theguardian.com/world/2001/sep/21/september11.usa13>, (28.10.2017)
- COHEN, I. M. ve CORRAD, R. R. (2005). "State Torture in the Contemporary World", *International Journal of Comparative Sociology*, ss.103-131.
- CRENSHAW, M. (2007). "The Debate over "New" vs. "Old" Terrorism", *Annual Meeting of the American Political Science Association*, Chicago.
- FIELD, A. (2009). "The 'New Terrorism': Revolution or Evolution?", *Political Studies Review*, S. 7 (2), ss. 195-207.
- GELVIN, J. L. (2008). "Al-Qaeda and Anarchism: A Historians Reply to Terrorology", *Terrorism and Political Violence*, S. 20 (4), ss. 563-581.
- GOFAS, A. (2012). "Old' vs. 'New' Terrorism: What's in a Name?", *Uluslararası İlişkiler*, S. 8 (32), ss. 17-32.
- GRAY, J. (2002). "Why Terrorism is Unbeatable", *New Statesman*, S. 25, ss. 50-54.
- HOFFMAN, B. (1998). *Inside Terrorism*, New York: Columbia University Press.
- JACKSON, R. (2007). "Constructing Enemies: 'Islamic Terrorism' in Political and Academic Discourse", *Government and Opposition*, S. 42 (3) ss. 394-426.
- JACKSON, R. (2012). "The Study of Terrorism 10 Years After 9/11: Successes, Issues, Challenges", *Uluslararası İlişkiler*, S. 8 (2), ss. 1-16.
- JUERGENSMEYER, M. (2004). "From Bhindranwale to Bin Laden: The Rise of Religious Violence", *Presentation at Arizona State University-National Bureau of Asian Research Conference*, 14-15 Kasım 2004.
- LAQUEUR, W. (1999). *The New Terroism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York: Oxford University Press.
- LEHENY, D. (2002). "Symbols, Strategies, and Choices for International Relations Scholarship After September 11", *Dialog-IO*, Güz, ss. 57-70.
- MARTIN, G. (2010). *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*, Los Angeles: Sage Publications.
- MROUE, B. ve ABDUL-ZAHRA, Q. (2017). "ISIS'loss could end up being Al Qaeda's gain", *Business Insider*, 19 Ekim 2017, <http://www.businessinsider.com/isis-loss-could-end-up-being-al-qaedas-gain-2017-10>, (28.10.2017).
- RANSTORP, M. (2009). "Mapping Terrorism Studies after 9/11: An Academic Field of Old Problems and New Prospects", (içinde) Jackson, R.vd. (Ed.), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda*, Abingdon: Routledge, ss.13-33.
- RAPAPORT, D. C. (2004). "The Four Waves of Modern Terrorism", (içinde) CRONIN, A. K. ve Ludes, J. M. (Ed.) *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*, Washington: Georgetown University Press, ss. 46-73.
- SAGEMAN, M. (2008). *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- WILKINSON, P. (2003). "Observations on the New Terrorism", <https://www.publications.parliament.uk/pa/cm200203/cmselect/cmfa/405/3060302.htm>, (11.10.2017)
- WOOD, G. (2017). "The Bloody End of the Islamic State's Utopian Dream", *The Atlantic*, 20 Ekim 2017, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/10/the-bloody-end-of-the-islamic-states-utopian-dream/543522/>, (28.10.2017).
- ZULAİKA, J. ve DOUGLAS, W. A. (1996). *Terror and Taboo: The Follies, Fables, and Faces of Terrorism*, New York: Routledge.

Veri Tabanları

<http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
www.dergipark.gov.tr